

Se poda jezikoslovcem in vsem slovenskim pisateljem v prevdar.

Neposredno speljevalo iz glagolov

prehajnih in neprehajnih

Vsak jezik ima svoje pravila in izjemke. Oboje najti in kratko nazočevati, olajša jezik in določni govor.

Štev.	Končovka	Pomen	strelim streljam	lijem livam	Bolj znani primeri	zebe ozebam	padem padam	Bolj znani primeri
1	—	enkratni čin, tudi orod	strel, m.	lij, m.	pogled, ves, vres, pokop, sek, tresk, vos, vlak	ozéb, m.	pad, m.	hod, tek, sik, mras, plas, joč.
2	—	trajen stan, tudi reči	strel, ž.	liv, ž.	vez, kop, tir, mlat, seč, res, drob, stér, stél	zeb, ž.	past, ž.	laš, teč, las, kal, plas, rást
3	-n -a -o	prilog storen	strelén -lna -no	liven -vna -o	strelni prah, vozni konj, porezna baba, roden.	zeben -bna -o	padén -dna -o	hoden, šelen, lasen, otožen
4	-nost	lastnost storna	strelnost	livnost	rodnost, silnost, sumnost, umnost	ozebnost	padnost	hodnost, šelnost, lastnost
5	-iv -a -o	prilog storen nekše sklonosti	streliv -a -o	lijav -a -o	nagajiv, sumiv, golufiv, ponašav	ozebav -a -o	padav -a -o	hripav, berlav, pruviv, plesniv
6	-vost	lastnost sklonosti	strelivost	lijavost	nagajivost, lašnivost, sanimavost	ozebavost	padavost	sanimavost, hrepenivost
7	-ivec -avec	osebek prilgov, pod 5	strelivec	lijavec	častivec, lašnivec, posab(l)ivec	ozebljivec -vka	padljivec -vka	serbljivec, smodljivec, smersljivec
8	-ljiv -a -o	prilog terpen	ustreljiv -a -o	zlijljiv -a -o	gibljev, slomljiv, vidljiv, obhodljiv	ozebljiv -a -o	padljiv -a -e	serbljiv, skerbljiv, trohljiv
9	-ljivost	lastnost terpna	ustreljivost	zlijljivost	gibljivost, slomljivost, nevidljivost	ozebljivost	padljivost	serbljivost, skerbljivost, trohljivost
10	-iven -vna -o	pomen podoben latinskemu: -dus -da -dum	postreliven	obljiven	kresiven kamen, peršičen, klavni volí	10, 11, 12, 13 bi imeli le v prehajnem smislu		p. prepaidiven, umersiven, šbeživen, usmersaven
11	-aven -vna -o		postreloven	zaliveven	šgavna daritva, potišorne dceri, tekoven			
12	-oven -vna -o		postrelivnost	obljivnost				
13	-arnost	lastnost prihodnega pomena	postrelovnost	zalivevnost				
14	-ec		strellec	lijec	kupec, nòsec, vòsec, pròsec, kòsec			hòdec, Donec, čèrncè bešec
15	-ič	nišje časti i službe	strelč	lijč	berič, vabič, zovič, ribič, mlatič			Berlič, mladič, merlič
16	-ač	rokodelci, slabi meštri	strelač	lijač	orač, berač, kopač, vesac, gonjač, pišac	ozebač	padač	bahač, spajač, spanjač, godrnjač
17	-ar	poredni meštri	strelar	lijar	tesar, sidar, točar, resar, šivar, pisar			
18	-itelj -atelj	bolj ilirski	strelitelj	litelj	učitelj, voditelj, nositelj, štovatelj			
19	-avec	ponavlar	streljavec	livavec	spisavec, obresavec, odnašavec, grajavec	ozebavec	padavec	sastajavec, smersavec, smersavka
20	-nik -jak	prenešen pomen, tudi orodje	strelnik	livnik, lijak	sejaca, vejaca	ozebnik	padnik	grešnik, odpadnik, odstopnik
21	-nica	išba, stanica	strelnica	livnica	delavnik, raskolnik, vosnik, lijak, vinjak, mivenica			
22	-nje -lje	djanje nedoločeno	streljenje	litje	strašnica, sodnica, obednica, hranilnica	zebnica	padnica	spavnica, sednica, shodnica
23	-anje	ponavlaro	streljanje	livanje	videnje, mignenje, odpusčenje, bitje	zebenje	padenje	sedenje, zaspanje, ustanje, leženje
24	-a	trajno djanje, stan	(strela)	lijanje	gledanje, miganje, odpusčanje, bitanje	ozebanje, ozebovanje	padanje	posedanje, spavanje, ševanje
25	-ba -va	"	strelba	liva	vošnja, ogleda; zavesa, primera, smuka	zeba	pada	haja, seja, šelja, spaja, staja
26	-ina	predmet šborni — št. 46.	strelbina	livina	sodba, molba, vodba, mlata, kletva	zebva	padba	hodba, godba, postajba, najdba
27	-itva	— 25 ?	strelitva	litva	resbina, stertina, kletvina	ozebina	padbina	godbina, postojbina, najdbina
28	-ina	predmet šborni — št. 46	strelitvina	litvina		zebstva	pastva	hoditva, zgoditva, minutva
29	-ava	nacin djanja?	streljava	ljjava	šetvina, setvina, mletvina, metvina	zebstvina	pastvina	zgoditvina
30	-ina	predmet šborni — št. 46	streljavina	ljjavina	pisava, obnašava, deršava	ozebáva	padáva	dišava, smersava
31	-ija -nija	uradi	strelja	lija	ozebavina	padavina		dišavina, smersavina
32	-stvo	umetnost, bistvo	strelstvo	livstvo	sodnija, dacinja, namestija, merija			
33	-rija	meštrija	strelarija	lijarija	sodstvo, sodništvo, učstvo, računstvo	zebstvo	pastvo	bešstvo, zagršstvo, hodstvo
34	-rstvo	nje umetnost	strelarstvo	lijarstvo	kolarija, tesarija, sodarija, tkalčija			
35	-arna	tovarna — fabrika	strelarna	lojarna	kolarstvo, tesarstvo, tkalstvo, strojarstvo			
36	-nina	plačilo za ...	strelnina	lijnina	steklarna, lekarna, tiskarna			
37	-aj	dalja glagolovega učinka, tudi — št. 14	strelaj	lija	pisnina, brodnina, vošnina, nošnina	zebnina	padnina	bolnina, lešnina, stanina
38	-ilo -alo	orod	strelilo	lijalo	lučaj, trčaj, stečaj, rataj, vosataj			
39	-ivo	snova strešna	strelivo	livo	cedilo, torilo, milo, oralo, šekalo, vertilo			
40	-iše	mesto, torišè	strelišè	lijiše	predivo, gredivo, pivo, sečivo, palivo			
41	-enec	osebek terpen, m.	streljenec	zlijjenec	glediše, torišè, pokopališè, jezdiše	ozebiše	padališe	ležiše, hodiše, plesiše, šetališe
42	-enka	" " š.	streljenka	zlijjenka	priveršeneec, izgnanec, pozabljenec, raskučenec	ozebel -bla -o	padel -dla -o	umerl- -a -o, prišel, pogorel, opil i. t. d.
43	-anec	" " ponavl. m.	streljanec	polivaneec	priveršenka, izgnanka, pečenka	ozeblec	padlec	umerlec, prišlec, pogorelec, opilec —kinja
44	-anka	" " " š.	streljanka	polivanka	priveršenka, izgnanka, pečenka	ozeblca, ozebel-kinja	padlica, padelka	umerlica, užgatica, pogorelka, prišlica
45	-enica -anica	predmet terpen	streljanica	lijanica	izganjanec, posabljanec, raskučovanec	ozebovalec	padalec	pobegovalec, smersavalec,
46	-ina	" " sboren	streljanina	zlijnina	izganjanka, posabljanka, raskučovanka	ozebovalka	padalka	pobegovalka, smersavalka
47	-ek	izdèlek, dovršek	odstrelek	odlívek	mešanica, sekanica, pušenica, židanca	zebavica	padavica	sehavica omedlevca, lijavica
48	-ka -ikva	" ?	strelika	polivka	podertina, razvaljenina, kerčovina	ozeblina	padlina	steklina, rastlina, talina
49	-enost -anost -lost	lastnost terpna	postreljenost	razlijenost, zlitost	ogrizek, odpustek, zvesek, domlatki	ozebek	odpadek	ogorek, ostanek, dohodek, skippek
50	-ad	— ina št. 46			tepka, cepika, sadika otroška,	ozebika	odpadika	mladika, čemerika,
					prestrašenost, splašenost, zaveršenost	ozebllost	prepadlost	ogorelost, ostalost; minulost
								gnilad, perhlad, smerslad

Kratka razlaga k glagolskemu speljevalu.

- So s predlogom vsikdar moškega spola; so pa tudi brez predloga mož. spola, kadar pomenijo kak orod, ali kadar misli govorec (govornik) na enkratno, čeravno trajno djanje. (Samo iz „povem“ speljane so ž. spola, p. spoved, odpoved itd.)
- Pomenijo trajno djanje ali reči, in so v tem smislu ž. spola. (P. „težek pot ali hod imam“, in „slabo pot in hudo hod imam“. So zares v tem smislu vse ž. sp.?)
- Pomenijo lastnost, moč kaj opravljati, še tudi v prenešenem pomenu. P. kalna motna voda, t. j. voda, ktera pogled moti ali kali; podložen človek, to je človek, kteri se sam pod-laga in druge uboga: slavna, hvalna gosposka, t. j. ktera se slavi s svojim opravilom in uradom itd., so tedaj zmirom storni prilogi.
- So imena ravno razložene lastnosti ali zmožnosti.
- So tudi storni, pa še kažejo neko sklonost k temu, kar pomenijo; ravno tak jih samostalne imena pri št. 6. in jih osebkí pri št. 7.
- Končovka *ljiv* — *lie* je po pravem le terpnega pomena, in se torej le prilaga prilgom, ki so od prehajnih glagolov izpeljani. Ako pa se zavolj lepoglasja -ljiv -a -o mesto -iv -a -o ali mesto -av -a -o stavi (glej Metelko str. 81) gre to praviloma le pri prilogh, ki so od neprehajnih glagolov speljani; p. mnljiv -a -o, umerljiv -a -o, venljiv -a -o itd. Pri drugih dela zmotjavo, ako se stavi ljiv -a -o mesto -iv -a -o P. če bi kdo rekel: „to je zapeljivo dekle“ zaznamnja le takše, katero se pusti zapeljati, ne pa takšega, ki zapeljuje; takšemu se reče: „zapeljavo dekle“. — Ako rečem: „pozabljiv človek“, nevem jeli je takšen, kterega lahko pozabi, ali jeli on lahko pozablja, če ne gledam na to pravilo. Le kadar je osebek (subjekt) nestoren, se pri prehajnih sme -ljiv -a -o rabiti mesto -iv -a -o; „p. po-zabljivo ime, ker je očitno, da ime ne pozablja, temuž se le lahko pozabi.

Na tenko so tedaj razločevati:

pozaben -bna -o	==	pazabiv -a -o	od pozabljiv -a -o
zapraven -vna -o	==	zapraviv -a -o	od zapravljiv -a -o
postrežen -žna -o	==	postreživ -a -o	od postrežljiv -a -o
prepiren -na -o	==	prepirav -a -o	od prepirljiv -a -o
zaviden -dna -o	==	zavidiv -a -o	od zavidljiv -a -o
poželén -lna -o	==	poželiv -a -o	od poželjiv -a -o
zadušen -šna -o	==	zadušiv -a -o	od zadušljiv -a -o
zapelen -lna -o	==	zapeljav -a -a	od zapeljiv -a -o itd.

so na tenke razločevati, kakor p. podučen -čna -o od podučen -ena -o (Glej Metelko str. 83, mojo slovnico str. 74). Ta razloka velja tedaj tudi za izpeljane imena; p. pozabnost, poza-bivnost, pozabljenost, pazabljenost; zapravnost, zapravivost, zapravljivost, zapravljenost; zapelnost, zapelavost, zapeljivost, zapeljivost, zapeljivost itd. Se ima pri terpni končovki -ljiv -a -o t pri tistih prilogh podvojati, ki že imajo t v zadnji slovki? p. poželjliv -a -o, zapeljliv -a -o? itd.

- Imena na -irec, ž. sp. -irka naznačujejo tudi neko sklonost, kakor neprehajne na -ljivec, ž. sp. -lilica; in kjer se sme pri prilogh -ljiv -a -o pisati mesto -iv -a -o ali -av -a -o, se sme tudi pri imenih — namreč kadar so storni osebek. P. pozabljuje, == pozabivce, za-peljivce == zapelivce. Gl. št. 8. Vendar piše Jarnik str. 53 bolj dosledno: zapeljavec in zapeljavka.

- Končovka -iven -ivna -ivno — -aven -arna -avno — -oven -ovna -ovno v pomenu, da se ima kaj storiti ali zgoditi, podobna latinskemu -dus -da -dum, ni kaj novoskova-nega. Ljudstvo govori p.: „na gumnu imamo potišorne dveri (duri) — t. j. dveri na potačih ali koleščih. Te dveri mora človek pri odpiranju potisniti, potišovati; same se ne potisnejo, ne potišujejo. Potišoven -vna -vno je tedaj prilog terpnega in ne stornega pomena, podoben latinskemu: -dus -da -dum. Ljudstvo govori in Metelko str. 83 piše: kresiven kamen, to ni kamen, kteri kresne ali kreše, temuž kterega mora kresniti ali kresati.

Kafol I. d. str. 159 piše: posnemaven izgled, t. j. izgled, kterega bi naj posne-mali. — Danica piše: šgavna daritva, to ni daritva, ktera žge, ali užiga (žig, užig, užizen) temuž daritva, ktero požgavajo, ktera je za požganje, požgavanje.

Govori in piše se: klavni voli, t. j. voli, kteri so za klanje, ktere naj kole itd. itd.; kajti narodnemu duhu in jeziku je zaznamlanje tega pomena stotero stoterokrat potrebno. Gotovo ga tedaj že od začetka ima, akoravno ga zdaj naše oči, pišnine oslabele, na prvi hip ne spoznajo, ali si ga celó krivo tolmačijo. Sluté to zmoto v svojej slovnici str. 84, sim že leta 1850 po Novicah prosil natanje razlage — pa do sihdob zabstonj. Štuli ima dostikrat -dus -da -dum. On piše p.: Castitelni -a -a — honoradus -a -um (qui se dee onorare). Drazitelni -a -o — lacessendus -da -dum; propuščiteljni -a -o — omittendus -a -um — pa nima vsak od doslednosti. Nek domoljub iz Krajnskega mi terdi, da se pri njem doma govori: zdelaten -tna -o v pomenu -dus -da -dum. Je taka tud drugod? — Zdi se sicer, da je tudi Jarnik omenjeni pomen teh končovk slutil. Očividno se vkarja, kako bi za -iven -ivna -ivno, -aven -avna -avno, -oven -ovna -ovno prave nemške besede našel. Glej str. 118 prilog: želen -lna -o, kjer želen in želiven, pre-želen in prežliven jednako prestavlja: s žegierig, lüsteren, sehr begierig, sehr lustern. Perščeliven -vna -o pa vender le enkrat prestavi: zu wünschend; in da bi nek razložek nazočil, prelóži naglasek od i na é. Sehr lustern mu je — prežliven; zu wünschend mu je — peržliven. — Tekoven -vna -o — Renn. str. 111 mu tudi v terpnem pomenu kaže, drugod pa redko razločuje: -iv -a -o od -iven -ivna -ivno, ali od -oven -ovna -ovna.

- in 13. Končovke: -ivenost, -arnost, -ovnost niso v rabi, kar vem, tudi niso ravno po-trebne, akoravno so dosledne in jih pomen ni zoper zdravo pamet. Postavim, mesto: „Prihodno, namenjeno ali naloženo postreljenje Sevastopola ne bo lahka stvar“, bi se znalo reči: „Postreljivnost Sevastopola ne bo lahka stvar“. Vendar se niso v rabi.

- Velja mende bolj za neposredno djanje, končovka -nik pod št. 20 pa bolj za posredno. P. „Ti konj je dober vozec“, ti mladenec pa je dober voznik“. Kdor sam za se prosi, je prosee, kdor zanj prosi, je prošnik ali prošnica. Je vsakod tak? Imajo vsi nezversni to končovko -ec? Sversni glagoli nimajo končovke -ec. Ako pa bi jo imeli, bi bila prihod-nega pomena. Vdarec p. bi bil, kdo vdari, t. j. bo vdaril; vstopec bi bil, kteri vstopi t. j. bo vstopil, ustanec bi bil, kteri ustané, t. j. bo ustal; pridec bi bil, kteri bo prišel itd. S tem se vneema K -ovo zdajno deležje — latinskemu -rus -ra -rum. Glej Novice 1855, str. 4. Strelce bi utegnulo nepravilno ime biti.)

- Glej št. 14. Končovka -jak m. in -jaca ž. pa se bolj orodji prilaga.
- in 27. Ste to končovki v pomenu kaj razločni? Se misli le na enkratno trajno djanje? v kteri razmeri ste s 24?
- áva je občno znana končovka, ki je dozda le ponavljanje pomenjala; kakor pa je Jarnika neka slutja prišlila saj besedo: peržliven. (Gl. št. 10. 11.) enkrat le s: zu wünschend prestaviti, tako je novejše spisatelje ista slutja, duh jezika, ali morebiti, jasnejša zavest primorala, da začenjajo rabiti besedo: pisava mesto: način pisanja, kar se že na dosti krajih bere.

Znabiti pa naše ljudstvo ne pozna tega zaznamljevanja? Zdi se, da. Kajti od tiste stvari pravi p.: „to je strašna stiska“; se čudovaje pa reče: „kakša stiskava“! Že v besedi: stiska teči pomen traje in še ponavljanja. Lahko tedaj, da beseda: stiskava še kaj več pomenja, namreč tudi načina stiskanja. Rabi pa prosti Slovenec le eno besedo v tem smislu, se jih bode gotovo cela versta pri ljudstvu našla, ako nanj dobro pazimo in vemo razsoditi, kda ino pri kterih glagolih mu -áva ali -ova pomenja samo ponav-ljanje, kda pa način djanja. Zerno do zerna pogaca.

Osupljen pred 4 leti prvokrat zaslišano besede: potišovne dveri, začnem je pomen na tenje zasledovati in se po njenih verstnicah ozirati. Glej št. 10. Če pa se pri nas pravi: potišovne dveri, bodo lékič drugod govorili: vzdigovni most itd., kakor ima Me-telko str. 83 kresiven kamen in Jarnik st. 111 tekoven -vna -o — Renn. in peržliven — zu wünschend.

- Kaj vse pomenja končovka -aj?
- in 42. Glagoli, ki imajo terpo deležje (priložaji) na t, p. ubijem — ubiti — ubil — ubit; lijem — liti — lil — lit; podprem — podpert — jeli tukaj pri št. 41. in 42. t obdržijo ali ga v j premenjajo? Bo ubitec m. in ubitka ž. ali ubijeneec in ubijenka? bo zlitec in zlitka ali zlijenec in zlijenka? — tedaj tudi pri št. 49 in 46 zlijenost ali zlitost? zlitina ali zlijenina? ali oboje?
- Pri neprehajnih glagolih so djanski pretekli priložaji (deležji) čisto pravilni, kterih še tudi ljudstvo ne pozabilo. Naj spet obveljajo! Od jih se speljuje storni osebkí končnega djanja ali godenja. P. pobeglec, t. j. kteri je pobegnul; umerlec, t. j. kteri je umeril; prišlec, kteri je prišel; pogorelec, t. j. kteri je pogorel; optlec, t. j. kteri se je opil; zaspalec, t. j. kteri je zaspal itd. Pravilo je tedaj pobeglec mesto pobegnjenec, zmerlec mesto zmerznjenec itd. Dobro so od jih razločevati iz terpnih priložajev speljani osebkí, p. zaspanec m. (zaspaniga ž.) t. j. ki rad dosta spi; pijanec (pijaniga) t. j. ki se rad opija; štimanec — štimavec t. j. ki se rad štima itd. Berž ko ne, bodo — t.
- in 44. So osebkí za preteklo terpo ponavljano djanje in niso zoper zdravo misel, tudi ne pri neprehajnih, toda so zadnji preteklostornega pomena.
- Pri neprehajnih so stornega pomena in naznačujejo vzrok padanja, ubeganja, omedlevanja, zmerzovanja itd. so bolezní itd.
- Pomenjajo predmet zborn. Doversni predlog se zdi izpuščen, p. kerčovina, rastlina, namesto: skerčovina, zrastlina itd. Bo tak?
- Besede na -anost —enost so iz preteklega terpnega priložaja speljane, pomenjajo tedaj lastnost terpo. Pri neprehajnih na -lost so speljane iz preteklega stornega deležja. Tedaj bo depravilno p. vpadle oči in prepaden tak; preteklo leta in pretečena pot; pobegli sovražniki — ne pobegnjeni; ogorelo lice, oteklo noge, razvel klinec, odlegli kraj, zao-stali pešec, zmerzli persti itd., pravilno pri vseh neprehajnih.

Dr. J. Muršec.

Opazka. Pola II. ima nazočevati: kako gre vse to po vseh oblikah naših glagolov, in še: premen pomena pri premenjeni izpeljanki.

Posebna doklada „Novic“ lista 18.